

Yksityisyyttä yli kuoleman

HAKUSANAT: EU-oikeus, Euroopan ihmisoikeussopimus, yksityiselämän suoja, henkilötietojen suoja, kuolleiden oikeudet, relationaalinen yksityisyys

1. Johdanto

Oikeus yksityisyyteen on yksi vakiintuneimmista ja laajimmin tunnustetuista liberaaleista vapausoikeuksista. Olemme tottuneet luottamaan siihen, että perus- ja ihmisoikeuksina turvatut oikeudet yksityiselämän ja henkilötietojen suojaan varjelevat henkilökohtaista elämäämme, läheisiä ihmissuhteitamme, yksityistä viestintäämme ja meistä kertovien tietojen käsittelyä pahantahtoisten kanssaihminen paljastuksilta, byrokraattien urkinnalta ja teknologiajättien manipulaatioyrityksiltä – ainakin niin kauan kuin olemme elossa. Perus- ja ihmisoikeussuojan on perinteisesti tulkittu alkavan syntymästä ja päättyvän kuolemaan.¹ Yksityisyysoikeudet suojaavat yksilön minuutta, autonomista toimijuutta ja henkilökohtaista vapautta, ja nämä kaikki päättyvät kuolemaan. Usein kuolemanjälkeisen yksityisyyden ongelman nähdäänkin kilpistyvän niin sanottuun subjektin ongelmaan: kuinka oikeus postuumiin yksityisyyteen olisi edes mahdollinen, kun subjektia, joka voisi kärsiä yksityisyytensä loukkauksista, ei enää ole.²

Digitalisaation ja datafikaation läpitunkemassa yhteiskunnassa tällainen ajattelutapa on kuitenkin alkanut vaikuttaa naiivilta, jopa anakronistiselta. Vaikka fyysinen minuutemme ja toimijuutemme päättyy kuolemaan, elämästämme

* Riikka Lönnblad, OTM, VTM, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto. Kiitän lämpimästi professori Susanna Lindroos-Hovinhoimaa ja yliopistonlehtori Pauli Rautiaista sekä nimettömiä vertaisarvioijia arvokkaasta palautteesta ja hyvistä kommentteista. Tutkimusta on rahoittanut Helsingin yliopiston tiedesäätiö.

1. Esim. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta 309/1993 vp, s. 24 ja Veli-Pekka Viljanen, Perusoikeuksien soveltamisala, s. 89–137 teoksessa Pekka Hallberg – Heikki Karapuu – Tuomas Ojanen – Martin Scheinin – Kaarlo Tuori – Veli-Pekka Viljanen, Perusoikeudet. 2., uudistettu painos. Werner Söderström Lakitieto 2011, s. 114–116.
2. Subjektin ongelmasta ks. esim. T. M. Wilkinson, Last Rights: the Ethics of Research on the Dead. *Journal of Applied Philosophy* 19(1) 2002, s. 31–41, 34; Stephen Winter, Against Posthumous Rights. *Journal of Applied Philosophy* 27(2) 2010, s. 186–199, 189–191 ja J. Jeremy Wisniewski, What We Owe the Dead. *Journal of Applied Philosophy* 26(1) 2009, s. 54–70, 55–57.

kertova data jää – ja sitä on paljon. Elämänvaiheemme, saavutuksemme, syntimme ja salaisuutemme on huolella dokumentoitu teknologia-yhtiöiden palvelimille ja valtionhallinnon tietovarantoihin, eivätkä nämä tiedot katoa mihinkään siirtyessämme ajasta ikuisuuteen. Ajatus siitä, että ne kuoltuamme olisivat vapaasti uteliainen urkittavana, tuntuu monesta epämiellyttävältä ja ahdistavalta ja saa meidät ehkä sittenkin ajattelemaan, ”että myös kuolleelle jokin on hyvää ja jokin pahaa samalla tavalla kuin elävälle, joka ei ole tietoinen niistä”.³ Kansainvälisessä keskustelussa huomio on kohdistunut erityisesti sähköpostien ja sosiaalisen median tietojen kuolemanjälkeiseen käyttöön⁴, mutta itse ongelma on paljon laajempi. Erityisesti Suomessa, jossa julkiset tietovarannot sisältävät runsaasti yksityiskohtaista ja mahdollisesti erittäin arkaluonteista tietoa jokaisesta maassa asuvasta, kysymys kuolemanjälkeisestä yksityisyydestä muuttuu entistään polttavammaksi julkishallinnon siirtyessä laajamittaisesti sähköiseen pitkäaikaissäilytykseen. Kykenevätkö jälkeläisemme tulevaisuudessa keräämään ja yhdistämään meitä koskevat sirpaleiset tiedot ja rekonstruoimaan niiden perusteella elämäntietojamme sen pienintä ja kiusallisinta yksityiskohtaa myöten? Onko tämä sellainen uhka, jolta meitä tulisi suojella – ja jos on, kykeneekö oikeutemme siihen vastaamaan?

Kysymys kuolemanjälkeisestä yksityisyydestä (post-mortem privacy), joka voidaan määritellä esimerkiksi ”henkilön oikeudeksi suojella tai hallita, mitä tapahtuu hänen maineelleen, arvokkuudelleen, integriteetilleen, salaisuuksilleen tai muistolleen kuoleman jälkeen”⁵, onkin digitalisaatiokehityksen myötä noussut uudella tavalla oikeustieteellisen keskustelun kohteeksi ja lainsäätäjän agendalle. Tässä artikkelissa analysoin, onko meillä yli kuoleman ulottuvia yksityisyysoikeuksia tai -intressejä, mihin ne perustuvat ja miten tätä yksityisyysoikeuksien postuumia ulottuvuutta toteutetaan oikeudellisen sääntelyn keinoin. Artikkelissa keskityn kuolemanjälkeisen yksityisyyden tiedolliseen ulottuvuuteen⁶ eli siihen, mitä meistä tiedetään, millaisena meidät muistetaan ja millaista tietoa elämäntietojamme, ominaisuuksistamme, toiminnastamme, ihmissuhteistamme ja

3. Aristoteles, *Nikomakhoksen etiikka*. Suom. Simo Knuuttila. 3., tarkistettu painos. Gaudeamus 2008, 1100a19.

4. Esim. Natalie M. Banta, *Death and Privacy in the Digital Age*. *North Carolina Law Review* 94(3) 2016, s. 927–990; Elaine Kasket, *Access to the Digital Self in Life and Death: Privacy in the Context of Posthumously Persistent Facebook Profiles*. *SCRIPTed: A Journal of Law, Technology and Society* 10(1) 2013, s. 7–18 ja Damien McCallig, *Facebook after Death: An Evolving Policy in a Social Network*. *International Journal of Law and Information Technology* 22(2) 2014, s. 107–140.

5. Lilian Edwards – Edina Harbinja, *Protecting Post-Mortem Privacy: Reconsidering the Privacy Interests of the Deceased in a Digital World*. *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal* 32(1) 2013, s. 83–130, 85.

6. Yksityisyyden eri ulottuvuuksista ks. esim. Bert-Jaap Koops – Bryce Clayton Newell – Tjerk Timan – Ivan Skorvanek – Tomislav Chokrevski – Masa Galic, *A Typology of Privacy*. *University of Pennsylvania Journal of International Law* 38(2) 2017, s. 483–576.

kehostamme voidaan kuolemamme jälkeen käsitellä ja levittää eri konteksteissa. Muut kuolemanjälkeiseen yksityisyyteen liittyvät ajankohtaiset kysymyksenasettelut jäävät siis tämän artikkelin ulkopuolelle.⁷ Tarkoituksenani ei myöskään ole syventyä yleiseen postuumeja oikeuksia koskevaan oikeusfilosofiseen keskusteluun, kuten kysymyksiin kuolleiden mahdollisesta oikeussubjektiudesta ja siitä, onko kuolleiden ”oikeuksissa” pohjimmiltaan kyse kuolleiden, elävien vai esimerkiksi yhteiskunnan moraalikäsitteiden suojelemisesta.⁸ Sen sijaan jäsenmän kysymyksen postuumista yksityisyydestä osaksi perus- ja ihmisoikeutena turvattun yksityiselämän suojan ja henkilötietojen suojan ajallista ulottuvuutta. Onko oikeus yksityisyyteen sellainen oikeus, jolla on myös kuolemanjälkeinen ulottuvuus, ja miten elävien yksilöiden suojaamiseen suuntautunut oikeutemme kykenee vastaamaan huoliin postuumista yksityisyydestä?

Artikkelissa tarkastelen niitä oikeudellisia vaihtoehtoja, joilla kuolemanjälkeistä yksityisyyttä suojataan osana Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS)⁹ 8 artiklassa turvattua oikeutta yksityiselämän suojaan sekä EU:n yleisessä tietosuoja-asetuksessa (TSA)¹⁰ ja sitä täydentävässä jäsenvaltioiden tietosuojasääntelyssä.¹¹ Tutkimuksen metodologisena lähtökohtana on lainopillis-teoreettinen analyysi ja argumentaatio, jossa eurooppalaisen sääntelyn ja oikeuskäytännön

7. Näitä ovat mm. postuumeihin elinluovutuksiin tai kuolemanjälkeisiin lisääntymisoikeuksiin liittyvät kysymykset, ks. Kirsten Rabe Smolensky, *Rights of the Dead*. Hofstra Law Review 37(3) 2009, s. 763–804, 783–787; T. M. Wilkinson, *Individual and Family Decisions About Organ Donation*. Journal of Applied Philosophy 24(1) 2007, s. 26–40 ja Hilary Young, *The Right to Posthumous Bodily Integrity and Implications of Whose Right It Is*. Marquette Elder’s Advisor 14(2) 2013, s. 197–268.
8. Ks. esim. Joel Feinberg, *Harm to Others*. Oxford University Press 1987, s. 83–93; Matthew H. Kramer, *Do Animals and Dead People Have Legal Rights*. Canadian Journal of Law and Jurisprudence 14(1) 2001, s. 29–54, 30–43; Ernest Partridge, *Posthumous Interests and Posthumous Respect*. Ethics 91(2) 1981, s. 243–264 ja Smolensky 2009, s. 766–774.
9. Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (SopS 18–19/1990).
10. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EU) 2016/679 luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta, 27.4.2016.
11. Tarkastelu rajoittuu EU:n yleistä tietosuoja-asetusta täydentäviin kansallisiin tietosuojalakeihin, joista suurin osa on englanniksi käännettynä kootusti saatavilla esim. University of Cambridge Centre for Intellectual Property and Information Law’n sivustolta osoitteessa <https://www.cipil.law.cam.ac.uk/resources/european-data-protection-national-laws-contemporary-and-historic> (vierailtu 30.6.2023). Artikkelissa ei tarkastella muuta EU:n tietosuojaan liittyvää sääntelyä, kuten rikosasioiden tietosuojadirektiiviä (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/680 luonnollisten henkilöiden suojelusta toimivaltaisten viranomaisten suorittamassa henkilötietojen käsittelyssä rikosten ennalta estämistä, tutkimista, paljastamista tai rikoksiin liittyviä syytetoimia tai rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoa varten sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja neuvoston puitepäätöksen 2008/977/YOS kumoamisesta) ja sitä implementoivaa kansallista lainsäädäntöä, EU:n toimielinten tietosuoja-asetusta (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EU) 2018/1725 luonnollisten henkilöiden suojelusta unionin toimielinten, elinten ja laitosten suorittamassa henkilötietojen käsittelyssä ja näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta sekä asetuksen (EY) N:o 45/2001 ja päätöksen N:o 1247/2002/EY

tarkastelu ankkuroidaan osaksi laajempaa yksityisyysoikeuksia, identiteettiä ja relationaalisuutta koskevaa teoreettista keskustelua. Kirjoituksen tavoitteena on siis päästä kuolemanjälkeisen yksityisyyden suojan eurooppalaisen sääntelyn avulla pohtimaan myös sitä, mihin huoli kuolemanjälkeisestä yksityisyyden suojasta perustuu ja miten oikeutemme kykenee tähän huoleen vastaamaan. Tällaiseen tarkasteluun postuumin yksityisyyden suojan eurooppalaiset viitekehykset tarjoavatkin osuvan lähtökohdan, sillä sen paremmin EU:n tietosuojasääntelyssä kuin EIS 8 artiklankaan piirissä kuolleita henkilöitä ei lähtökohtaisesti tunnusteta yksityisyys- ja tietosuojaoikeuksien subjekteiksi, mutta kuolleet pyritään silti tuomaan yksityisyysoikeuksia suojaavien järjestelyjen piiriin. Näin muodostuneita kuolemanjälkeisen yksityisyyden suojan järjestelyjä analysoimalla voidaan siis kartoittaa yleisemminkin oikeuden mahdollisuuksia suojata postuumia yksityisyyttä (elävien) yksilöiden oikeuksille perustuvilla järjestelyillä.¹² Vaikka tässä artikkelissa tarkastelu liikkuu eurooppalaisella tasolla, samoja kysymyksiä joudutaan kohtaamaan myös kotimaisessa oikeudessa¹³, jossa on viime aikoina havaittavissa myös tietynlaista herkimistymistä postuumiin yksityisyyden suojaan liittyville kysymyksille.¹⁴

Artikkelissa esitän, että sekä postuumien yksityisyyso Ongelmien esiinnousu että niihin annetut ratkaisut kumpuavat osaltaan yksityisyyttä koskevista yksityisissämme tapahtuneista muutoksista. Yksityisyydestä on tullut entistä

kumoamisesta) eikä myöskään sektorikohtaista kansallista tietosuojasääntelyä, joka voi toki sisältää säännöksiä myös kuolleiden henkilöiden tietojen käsittelystä.

12. Tämä asetelma ei tietenkään ole ainoa tapa ratkaista postuumin yksityisyyden suojan ongelmia. Yksi vaihtoehto on tunnustaa kuolleet henkilöt suoraan yksityisyysoikeuksien subjekteiksi. Esimerkiksi Saksassa kuolemanjälkeisten persoonallisuus oikeuksien tulkitaan usein kuuluvan kuolleille itselleen, jolloin elossa olevat sukulaiset käyttävät näitä oikeuksia kuolleiden puolesta, ks. Hannes Rösler, Dignitarian Posthumous Personality Rights – An Analysis of U.S. and German Constitutional and Tort Law. *Berkeley Journal of International Law* 26(1) 2008, s. 153–205, 183–184. Toinen vaihtoehto kuolleiden yksityisyyden turvaamiseksi ovat järjestelyt, joissa irtaudutaan yksilön oikeuksiin perustuvasta lähestymistavasta ja postuumi suoja perustetaan esimerkiksi tiettyjen kuolemaan liittyvien sosiaalisten ja kulttuuristen normien oikeudelliselle suojaamiselle. Tämäntyyppinen ajattelu on taustalla esimerkiksi hautarauhan rikkomista koskevassa rikoslain (39/1889) 17:12:ssä, jonka esitöissä säännöksen suojelukohteeksi kuvataan ”elävien ihmisten peruskäsitys siitä, miten kuolleisiin tulee suhtautua” (Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi 6/1997 vp, s. 130).
13. Postuumin yksityisyyden suojan kansallisesta sääntelystä ks. esim. Marko Forss, Kuolemanjälkeinen kunnia ja yksityiselämä – mitä tietoja kansalainen saa julkaista kuolleesta henkilöstä erityisesti sosiaalisessa mediassa?, s. 171–211 teoksessa Päivi Korpisaari (toim.), *Viestinnän muuttuva sääntely – Viestintäoikeuden vuosikirja 2016*. Helsingin yliopisto 2017.
14. Tuore esimerkki tästä on sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain (703/2023) 4.1 §, jonka mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastiedot ovat ”pysyvästi salassa pidettäviä”. Tämä merkitsee selkeää, joskaan ei ennenkuulumatonta, irtiottoa viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 31 §:n lähestymistavasta, jossa salassapito on lähtökohtaisesti aina määräaikaista.

vahvemmin yksilön identiteettiä suojaava oikeus, ja tämän vuoksi oikeutemme joutuu uudella tavalla vastaamaan vaatimuksiin myös kuolemanjälkeisestä yksityisyydestä. Samalla yhteys identiteetin suojan ja yksityisyysoikeuksien välillä antaa tilaa relationaalisille tulkinnoille yksityisyydestä. Euroopan ihmisoikeus-sopimuksen ja EU:n tietosuojasääntelyn piirissä relationaalinen yksityisyyden suoja nouseekin keinoksi, jolla kuolleiden henkilöiden kaltaiset hankalat oikeus-subjektit kyetään tuomaan yksilön oikeuksille perustuvien suojajärjestelyjen piiriin. Relationaalisuudelle perustuvien postuumien järjestelyjen kipupisteeksi kuitenkin muodostuu elävien ja kuolleiden välinen jännite, joka samalla asettaa rajat oikeuden mahdollisuuksille turvata kuolemanjälkeistä yksityisyyttä.

2. Yksityisyyttä ennen kuolemaa – ja sen jälkeen

Yksilön perus- ja ihmisoikeuksien kehikossa tarkasteltuna kysymys kuolemanjälkeisestä yksityisyydestä asettuu elinaikaisten yksityisyysoikeuksiemme jatkumoksi: olisi vaikeaa kuvitella postuumeja yksityisyysintressejä, jotka eivät jollain tavoin pohjautuisi elinaikaisiin yksityisyysshuoliimme tai -oikeuksiimme.¹⁵ Yksityisyyden (privacy) käsitteellä ei kuitenkaan ole vakiintunutta määritelmää tai ennalta määriteltyä soveltamisalaa.¹⁶ Pikemminkin sen avulla tehdään rajanvetoa yksilön ja yhteisön, minuuden ja maailman välillä erilaisissa sosiaalisissa ja kulttuurisissa konteksteissa.¹⁷ Kuolemanjälkeinen yksityisyyden suoja voidaan näin nähdä eräänlaisena rajanvetona kuolleen henkilön persoonan ja elävien maailman välillä. Sen avulla määritellään, mitä elävät voivat kuolleista tietää ja missä määrin he voivat käyttää, säilyttää, paljastaa tai hävittää kuolleista kertovia tietoja. Eurooppalaisessa perus- ja ihmisoikeussääntelyssä tätä rajanvetoa tehdään pääasiassa kahden oikeudellisen kehikon sisällä: yhtäältä osana oikeutta yksityis- ja perhe-elämän suojaan, joka on turvattu EIS 8 artiklassa ja vastaavasti Euroopan unionin perusoikeuskirjan 7 artiklassa, ja toisaalta osana oikeutta henkilötietojen suojaan, joka on erikseen turvattu EU:n perusoikeuskirjan 8 artiklassa.¹⁸

15. Young 2013, s. 218–219.

16. Ks. Daniel J. Solove, *Understanding Privacy*. Harvard University Press 2008, s. 12–38.

17. Sarah Elizabeth Igo, *The Known Citizen: A History of Privacy in Modern America*. Harvard University Press 2018, s. 8–9. Ks. myös Julie E. Cohen, *What Privacy is For*. Harvard Law Review 126(7) 2013, s. 1904–1933, 1911.

18. Yksityiselämän suojan ja henkilötietojen suojan keskinäisestä suhteesta ks. esim. Gloria González Fuster, *The Emergence of Personal Data Protection as a Fundamental Right of the EU*. Springer 2014, s. 268–271; Juliane Kokott – Christoph Sobotta, *The distinction between privacy and data protection in the jurisprudence of the CJEU and the ECtHR*. International

Perinteisesti yksityisyyden käsitettä on lähestytty julkisen ja yksityisen alueen erottelun avulla, jonka juuret voidaan johtaa aina *Aristoteleen* jakoon poliksen eli kaupunkivaltion ja oikoksen eli kotitalouden välillä.¹⁹ Oikeus yksityisyyteen on näin ymmärretty intiiminä yksityisyytenä²⁰ tai ”oikeutena olla rauhassa” (right to be let alone)²¹ ei-toivotuilta katseilta ja paljastuksilta, kuten uteliailta naapureilta, urkkivilta journalisteilta, tiedonjanoisilta datayhtiöiltä ja valvoilta viranomaisilta. Tätä yksityisen ja julkisen välistä rajaa on hahmoteltu esimerkiksi toimijoiden, elämänpiirien tai tiedon luonteen yksityisyyden tai julkisuuden perusteella.²² Eurooppalaisessa sääntelyssä perinteisestä yksityinen–julkisen-jaottelusta on kuitenkin pitkälti irtauduttu. EIS 8 artiklassa turvattu oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytännössä ulotettu turvaamaan laajasti henkilön oikeutta identiteettiin, integriteettiin ja persoonallisuuden kehitykseen hyvin monenlaisissa sosiaalisissa konteksteissa.²³ Yksityiselämän suojan piiriin voivat tulla esimerkiksi monet sellaiset tiedot, joiden ei perinteisesti ole katsottu sijoittuvan yksityiselle elämänalueelle tai olevan luonteeltaan erityisen yksityisiä tai intiimejä.²⁴ Myös EU:n sääntelyssä oikeus henkilötietojen suojaan irtautuu yksityinen–julkisen-erottelusta tuomalla suojan piiriin kaikki yksilöön liittyvät tiedot.²⁵ Näin yksityisyys ymmärretään ennen kaikkea henkilökohtaisuuden ja yksilöllisyyden käsitteiden avulla.²⁶ Samalla henkilötietojen suoja ankkuroiduu

Data Privacy Law 3(4) 2013, s. 222–228 ja Orla Lynskey, Deconstructing Data Protection: The Added-Value of a Right to Data Protection in the EU Legal Order. *International and Comparative Law Quarterly* 63(3) 2014, s. 569–598.

19. Judith Wagner DeCew, The Feminist Critique of Privacy: Past Arguments and New Social Understandings, s. 85–103 teoksessa Beate Roessler – Dorota Mokrosinska (eds), *Social Dimensions of Privacy: Interdisciplinary Perspectives*. Cambridge University Press 2015, s. 88–94.
20. Danielle Keats Citron, The Fight for Privacy: Protecting Dignity, Identity, and Love in the Digital Age. Chatto & Windus 2022, s. 110–119 ja Julie Inness, *Privacy, Intimacy, and Isolation*. Oxford University Press 1992, s. 74–75.
21. Samuel D. Warren – Louis D. Brandeis, Right to Privacy. *Harvard Law Review* 4(5) 1890, s. 193–220, 195–196.
22. Helen Nissenbaum, *Privacy in Context: Technology, Policy, and the Integrity of Social Life*. Stanford University Press 2010, s. 91–98.
23. Ks. Bart Van der Sloot, Privacy as Personality Right: Why the ECtHR’s Focus on Ulterior Interests Might Prove Indispensable in the Age of Big Data. *Utrecht Journal of International and European Law* 31(80) 2015, s. 25–50, 34–35.
24. Esim. liiketoimintaan liittyvistä tiedoista osana yksityiselämän suojaa ks. EIT Amann v. Sveitsi 16.2.2000, kohdat 66–67 ja poliittista toimintaa koskevista tiedoista EIT Rotaru v. Romania 4.5.2000, kohdat 43–46.
25. Ks. TSA 4(1) artikla, jonka mukaan henkilötiedoilla tarkoitetaan ”kaikkia tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön [– –] liittyviä tietoja”.
26. Susanna Lindroos-Hovinheimo, Elämäntarinoiden hallintaa – eurooppalainen henkilötietojen suoja yksilöllistymisen ilmentäjänä, s. 120–139 teoksessa Päivi Korpisaari (toim.), *Oikeus, tieto ja viesti – Viestintäoikeuden vuosikirja* 2015. Helsingin yliopisto 2016, s. 125.

pikemminkin tiedolliseen itsemääräämisoikeuteen ja henkilön oikeuteen hallita häntä koskevien tietojen käsittelyä kuin yksityisen alueen suojaan.²⁷

Kuolemanjälkeisen yksityisyyden kannalta yksityisyyden kytkeytyminen henkilökohtaisen ja yksilöllisen käsitteisiin merkitsee sitä, että hyvin monenlaiset tiedot voivat ainakin periaatteessa tulla postuumien yksityisyyksvaatimusten piiriin. Samalla nousee kuitenkin esiin kysymys siitä, onko tällaisella yksityisyydellä lainkaan postuumia ulottuvuutta. Elinaikaisista yksityisyyden loukkauksista voi aiheutua yksilölle monenlaista vahinkoa – kuten identiteettivarkauksia, taloudellisia menetyksiä, ahdistusta, maineenmenetystä, syrjintää ja kariutuneita ihmissuhteita – mutta monet näistä huolista menettävät merkityksensä kuolemamme jälkeen. Henkilö saattaa esimerkiksi elinaikanaan pyrkiä pitämään salassa tiedon parisuhdekumppaninsa sukupuolesta, koska pelkää joutuvansa syrjinnän kohteeksi tai menettävänsä työpaikkansa, mutta kuoleman myötä tämäntyyppiset ongelmat väistyvät. Yksityisyysoikeudet, jotka antavat meille mahdollisuuden hallita sitä, millaisena esitämme itsemme muille, ja esittää eri puolia itsestämme eri konteksteissa²⁸, ovatkin vahvasti tämänpuoleisia oikeuksia: ne linkittyvät kykyymme toimia maailmassa ja elää hyvää ja mielekästä elämää yhdessä muiden kanssa. Tämä yhteys yksityisyyden ja toiminnan välillä toistuu oikeustieteellisessä ja filosofisessa yksityisyyskeskustelussa, jossa yksityisyys on nähty perustana ”vapaudellemme olla erilainen”²⁹, kyvyillemme kehittää ja ilmaista yksilöllisyyttämme³⁰, luoda ja ylläpitää erilaisia sosiaalisia suhteita³¹, muodostaa rakkauteen ja luottamukseen perustuvia läheisiä ihmissuhteita³² sekä kehittää kriittisen ajattelun ja demokraattisen kansalaisuuden edellyttämiä taitoja.³³ Mutta jos yksityisyysoikeudet liittyvät ennen kaikkea maailmassa toimimiseen, mistä huoli postuumista yksityisyydestä sitten kumpuaa?

Mielestäni kuolemanjälkeisten yksityisyyksvaatimusten voimistuminen ilmaiseekin osaltaan muutosta yksityisyyttä koskevissa käsityksissämme: yhä useammin oikeus yksityisyyteen nähdään ennen kaikkea identiteettiä suojaavana oikeutena. Tarkemmin sanottuna kyse on siitä identiteetin ulottuvuudesta, jota voidaan kutsua epistemologiseksi identiteetiksi: joukosta ominaisuuksia,

27. Lynskey 2014, s. 589–592.

28. Andrei Marmor, What Is the Right to Privacy? *Philosophy & Public Affairs* 43(1) 2015, s. 3–26, 7.

29. Ruth Gavison, Privacy and the Limits of Law. *Yale Law Journal* 89(3) 1980, s. 421–471, 454.

30. Edward J. Bloustein, Privacy as an Aspect of Human Dignity: An Answer to Dean Prosser. *New York University Law Review* 39(6) 1964, s. 962–1007, 1002–1003.

31. James Rachels, Why Privacy is Important. *Philosophy & Public Affairs* 4(4) 1975, s. 323–333, 326 ja Beate Roessler – Dorota Mokrosinska, Privacy and Social Interaction. *Philosophy and Social Criticism* 39(8) 2013, s. 771–791.

32. Charles Fried, Privacy. *Yale Law Journal* 77(3) 1968, s. 475–493 ja Inness 1992, s. 102–112.

33. Gavison 1980, s. 455–456 ja Kirsty Hughes, The Social Value of Privacy, the Value of Privacy to Society and Human Rights Discourse, s. 225–243 teoksessa Beate Roessler – Dorota Mokrosinska (eds), *Social Dimensions of Privacy: Interdisciplinary Perspectives*. Cambridge University Press 2015, s. 228–229.

joiden identifioidaan kuuluvan tietylle henkilölle näitä ominaisuuksia koskevan tiedon avulla.³⁴ Esimerkiksi *Floridi* katsoo identiteettimme tai persoonamme muodostuvan meitä koskevista tiedoista, jolloin oikeus yksityisyyteen näyttäytyy ”oikeutena henkilökohtaiseen koskemattomuuteen tuntemattomilta, ei-toivotuilta tai tahattomilta identiteetin muutoksilta”.³⁵ Ajatus identiteetin rakentumisesta meitä koskevan tiedon välityksellä luo tilaa myös identiteetin narratiivisuudelle, käsitykselle siitä, että identiteettimme muodostuu meitä koskevien narratiivien perusteella ja niiden piirteiden, tekojen ja kokemusten myötä, jotka sisällytämme tarinaamme.³⁶ Tästä näkökulmasta oikeus yksityisyyteen ei suojele niinkään identiteettiä staattisena, valmiiksi rakennettuna kokonaisuutena vaan henkilön oikeutta ”valikoivaan itsepresentaatioon”³⁷, vapautta ”kohtuuttomista rajoitteista identiteetin rakentamisessa”³⁸, ihmisen mahdollisuutta määritellä itse itsensä ja pitää minuutensa koossa muutoksen keskelläkin.³⁹ Eurooppalaisessa sääntelyssä yksityisyys- ja tietosuojaoikeuksien sekä identiteetin suojan välisen yhteyden tiivistyminen näkyy esimerkiksi ”oikeudessa tulla unohdetuksi”⁴⁰, joka on kirjallisuudessa usein hahmotettu nimenomaan identiteettioikeudeksi: oikeudeksi identiteetin dekonstruktioon ja vanhojen identiteettien purkamiseen⁴¹ tai oikeudeksi hallita oman elämänsä tarinaa digitaalisessa ympäristössä.⁴² *Lindroos-Hovinheimon* mukaan elämäntarinoiden hallinnan korostuminen

34. Steven Davis, *A Conceptual Analysis of Identity*, s. 213–226 teoksessa Ian Kerr – Carole Lucock – Valerie Steeves (eds), *Lessons from the Identity Trail: Anonymity, Privacy and Identity in a Networked Society*. Oxford University Press 2009, s. 221. Muita Davisin mainitsemia identiteetin muotoja ovat metafyyminen identiteetti ja sosiaalis-kulttuuris-poliittinen identiteetti.

35. Luciano Floridi, *The Ethics of Information*. Oxford University Press 2013, s. 243.

36. Marya Schechtman, *The Constitution of Selves*. Cornell University Press 1996, s. 94.

37. David Matheson, *Dignity and Selective Self-Presentation*, s. 319–334 teoksessa Ian Kerr – Carole Lucock – Valerie Steeves (eds), *Lessons from the Identity Trail: Anonymity, Privacy and Identity in a Networked Society*. Oxford University Press 2009, s. 329.

38. Philip E. Agre, *Introduction*, s. 1–28 teoksessa Philip E. Agre – Marc Rotenberg (eds), *Technology and Privacy: The New Landscape*. MIT Press 1997, s. 7 ja Antoinette Rouvroy, *Privacy, Data Protection, and the Unprecedented Challenges of Ambient Intelligence*. *Studies in Ethics, Law, and Technology* 2(1) 2008, s. 1–51, 4, 11.

39. Mireille Hildebrandt, *Privacy and Identity*, s. 43–57 teoksessa Erik Claes – Antony Duff – Serge Gutwirth (eds), *Privacy and the Criminal Law*. Intersentia 2006, s. 50–52.

40. EU:n tietosuojasääntelyn osalta ks. mm. asia C-131/12 *Google Spain ja Google, ECLI:EU:C:2014:317*; asia C-136/17 *GC ym.* (Arkaluonteisten tietojen poistaminen hakutulosten luettelosta), *ECLI:EU:C:2019:773* ja asia C-460/20 *Google (Väitetysti virheellisen sisällön poistaminen hakutulosten luettelosta)*, *ECLI:EU:C:2022:962*. Oikeudesta tulla unohdetuksi osana EIS 8 artiklaa ks. *EIT Hurbain v. Belgia* 4.7.2023 (suuri jaosto), kohdat 187–199 ja ratkaisussa siteerattu aikaisempi oikeuskäytäntö.

41. Norberto Nuno Gomes de Andrade, *Oblivion: The Right to be Different ... from Oneself: Re-Proposing the Right to be Forgotten*, s. 65–81 teoksessa Alessia Ghezzi – Ângela Guimarães Pereira – Lucia Vesnic-Alujević, *The Ethics of Memory in a Digital Age: Interrogating the Right to be Forgotten*. Palgrave Macmillan 2014, s. 74–75.

42. Noam Tirosh, *Reconsidering the ‘Right to be Forgotten’ – Memory Rights and the Right to Memory in the New Media Era*. *Media, Culture & Society* 39(5) 2017, s. 644–660, 652.

voidaankin nähdä osoituksena yhteiskunnan yksilöllistymisestä ja kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien kaventumisesta: mitä vähemmän voimme vaikuttaa elämämme materiaaliin ja taloudellisiin reunaehtoihin, sitä tärkeämpää on hallita edes niitä tarinoita, joita meistä kerrotaan.⁴³

Yhteys narratiivisen identiteetin ja yksityisyysoikeuksien välillä luo perustan myös yksityisyyden postuumille ulottuvuudelle. Jos identiteettimme koostuu meitä koskevista tiedoista tai tarinoista, se ei katoa olemattomiin kuolemamme hetkellä, vaan sitä ylläpidetään ja tuotetaan edelleen, kun muut muistelevat meitä, kertovat tarinoita elämästämme – tai käsittelevät meitä koskevia tietoja. Näin meille muodostuu kuolemanjälkeinen identiteetti, joka on tavallaan vielä haavoittuvaisempi kuin elinaikainen identiteettimme, koska emme ole enää täällä kertomassa omaa tarinaamme ja vastaamassa meihin kohdistuviin syytöksiin. Tässä mielessä identiteetin haavoittuvuus luo kuolemanjälkeisen suojan tarpeen, joka voidaan jäsentää joko osaksi meille elinaikanamme kuuluneita yksityisyyssintressejä⁴⁴ tai postuumiksi intressiksi, joka perustuu kuolemanjälkeisen ”läsnäolomme” samastamiseen siihen henkilöön, joka olimme ennen kuolemaamme.⁴⁵ Digitaalisessa maailmassa ero kuolemaa edeltävän ja sen jälkeisen identiteetin välillä tuntuu entisestään hälvenevän: esimerkiksi *Buitelaar* argumentoi, että postuumi digitaalinen persoonamme on diskursiiviselta ja tekstuaaliselta ontologialtaan olennaisesti samanlainen kuin elinaikainen persoonamme ja että meillä tulisi siksi olla elinaikaisia oikeuksiamme vastaava (postuumi) oikeus elämän ylittävään integriteettiin ja tiedolliseen itsemääräämisoikeuteen.⁴⁶

Kytös narratiivisen identiteetin suojaan tuo osaltaan esiin myös kuolemanjälkeisen yksityisyyden moninaisuuden. Vaikka postuumin tiedollisen yksityisyyden ajatellaan helposti koskevan ainoastaan digitaalista persoonamme tai mentaalista identiteettiämme, postuumilla identiteetillä on myös ruumiillinen ulottuvuus. Tätä postuumin identiteetin ruumiillisuutta edustavat erilaiset ruumista koskevat tiedot, kuten terveystiedot sekä geneettiset ja biometriset tiedot, mutta myös itse ruumis, erityisesti kudokset tai solunäytteet, jotka kantavat tietoa henkilön yksilöllisistä piirteistä ja jotka voivat säilyä kauan kuoleman ja hautaamisen jälkeenkin. Siinä missä ruumista koskevat tiedot solahtavat melko ongelmattomasti yksityisyys- ja tietosuojasääntelyn kehikkoon, biologisen materiaalin osalta tilanne on monitulkintaisempi, ja esimerkiksi EU:n tietosuoja-asetuksen tulkitaan yleensä suojaavan ruumista koskevaa dataa, mutta ei itse bio-

43. Susanna Lindroos-Hovinhoimo, *Private Selves: Legal Personhood in European Privacy Protection*. Cambridge University Press 2022, s. 52–54.

44. Feinberg 1987, s. 89–91.

45. Kramer 2001, s. 47.

46. J. C. Buitelaar, *Post-mortem privacy and informational self-determination*. *Ethics and Information Technology* 19(2) 2017, s. 129–142, 138.

logista materiaalia.⁴⁷ Kuolemanjälkeisen yksityisyyden suojan hahmottaminen identiteetin suojan näkökulmasta voikin auttaa ylittämään tämän dikotomian ruumiin ja sen representaatioiden välillä ja tuomaan myös ”digitalisoituneen” tai ”informatisoituneen” ruumiin⁴⁸ osaksi postuumia tiedollista yksityisyyttä.

3. Suojaa kuolleille elävien kautta: relationaalinen yksityisyys EIT:n oikeuskäytännössä

Kuolemanjälkeisestä yksityisyydestä puhuminen Euroopan ihmisoikeus-sopimuksen yhteydessä voi ensi näkemältä vaikuttaa harhaanjohtavalta, sillä EIT on tunnustanut vain elossa olevat henkilöt EIS 8 artiklan suojaamien oikeuksien subjekteiksi. Tuomioistuin ei suoraan ole ottanut kantaa siihen, voisiko kuolleen henkilöllä olla EIS 8 artiklaan perustuvia oikeuksia.⁴⁹ Sen sijaan EIT:n tulkinta on, että koska oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta on luonteeltaan henkilökohtainen, se ei voi siirtyä toisille henkilöille, kuten vainajan lähisukulaisille tai yleisjälkisäädöksen saajalle, eivätkä elävät läheiset voi käyttää sitä kuolleen puolesta.⁵⁰ Tuomioistuin onkin tyypillisesti hylännyt vainajan yksityiselämän suojan loukkaukseen perustuvat valitukset yhteen-sopimattomina *ratione personae*.⁵¹ Tämä on kuitenkin vain tarinan toinen puoli. Tuomioistuimella on nimittäin monipuolinen EIS 8 artiklan postuumiin ulottuvuuteen liittyvä oikeuskäytäntö, jossa puuttuvan subjektin ongelma on ohitettu konstruoimalla kysymykset vainajan asianmukaisesta kohtelusta osaksi vainajan elävien läheisten oikeutta yksityis- ja perhe-elämän suojaan. Näin muodostuvalla relationaalisella tulkinnalla tuomioistuin on kyennyt tuomaan EIS 8 artiklan piiriin monenlaiset postuumiin yksityisyyteen liittyvät kysymykset, kuten vainajan ruumiin kohtelun ja hautaamisen⁵², kuollutta henkilöä loukkaavien väitteiden

47. Ks. TSA 4 artiklan 13–15 kohta ja johdanto-osan kohdat 34 ja 35; Lee A. Bygrave – Luca Tosoni, Article 4(1). Personal data, s. 103–115 teoksessa Christopher Kuner ym. (eds), *The EU General Data Protection Regulation (GDPR): A Commentary*. Oxford University Press 2021, s. 112 ja Lee A. Bygrave, *The Body as Data? Biobank Regulation via the ‘Back Door’ of Data Protection Law*. *Law, Innovation and Technology* 2(1) 2010, s. 1–25, 13–20.

48. Irma van der Ploeg, *Biometrics and the Body as Information: Normative Issues of the Socio-technical Coding of the Body*, s. 57–73 teoksessa David Lyon (ed.), *Surveillance as Social Sorting: Privacy, Risk, and Digital Discrimination*. Routledge 2003, s. 62–67.

49. Ks. EIT *Jakovljević v. Serbia* 13.10.2020 (päätos), kohta 30.

50. EIT *Sanles Sanles v. Espanja* 26.10.2000 (päätos) ja EIT *Thévenon v. Ranska* 28.2.2006 (päätos).

51. Esim. EIT *Dzhugashvili v. Venäjä* 9.12.2014 (päätos), kohta 25.

52. EIT *Hadri-Vionnet v. Sveitsi* 14.2.2008, kohta 57.

esittämisen julkisuudessa⁵³, omaisten oikeuden saada vainajaa koskevia tietoja⁵⁴ – sekä tämän artikkelin kannalta keskeiset kysymykset siitä, millaisia kuollutta henkilöä koskevia tietoja voidaan julkisuudessa esittää.

Relationaalisen yksityisyyden käsite nousee näin avainasemaan EIS 8 artiklan postuumia ulottuvuutta tarkasteltaessa. Kirjallisuudessa relationaalisen yksityisyyden käsite on määritelty usein eri tavoin⁵⁵, mutta tässä yhteydessä viitataan sillä ajatukseen yksityisyysoikeuksien subjektin relationaalisuudesta. Yksityisyysoikeuksien subjektia ei siis käsitteellistetä erillisenä, autonomisena yksilönä vaan pohjimmiltaan sosiaalisena olentona, jonka minuus, identiteetti ja kyvyt rakentuvat niissä ihmissuhteissa, joihin hän osallistuu.⁵⁶ Relationaalisuus on yleensäkin vahvasti läsnä yksityiselämän suojaa koskevassa EIT:n ratkaisukäytännössä, jossa EIS 8 artiklan on tulkittu suojaavan muun muassa yksilön persoonallisuuden kehitystä vuorovaikutuksessa muihin ihmisiin sekä yksilön oikeutta muodostaa ja kehittää suhteita toisiin ihmisiin ja ulkomaailmaan.⁵⁷ EIS 8 artiklan postuumia ulottuvuutta koskevista ratkaisuista nousee kuitenkin esiin astetta vahvempi tulkinta relationaalisuudesta, jossa tunnustetaan läheisten ihmisten vaikutus henkilön omaan identiteettiin ja sen rakentumiseen. Näin kuolleen henkilön, yksityisyysoikeuksien puuttuvan subjektin, sijasta keskiöön nousee suhde elävän ja kuolleen välillä. Koska kuolleet ovat tärkeitä eläville, heitä suojataan elävien kautta.

EIT:n ratkaisukäytännöstä erottuu kaksi relationaalisen yksityisyyden tulkintalinjaa, jotka tarjoavat kuolleille suojaa elävien kautta. Näistä ensimmäisen voidaan nähdä toteuttavan omaisten ”oikeutta surra” ja suojelevan kuolleen läheisiä vainajaa koskevilta julkisilta paljastuksilta erityisesti ”sinä kriittisenä suruaikana, jolloin yksityisyysoikeuksia eniten arvostetaan”⁵⁸. EIT on muun muassa katsonut omaisten surun kunnioittamisen ja heidän tunteidensa säästämisen oikeuttavan sananvapauden rajoittamisen, kun laajalevikkisessä lehdessä oli julkaistu omaisia järkyttävä kuva murhatun henkilön verisestä ruumiista⁵⁹ tai kaapatusta ja kuoliaaksi kidutetusta nuorukaisesta⁶⁰ tai kun Ranskan entisen presidentin luot-

53. EIT *Genner v. Itävalta* 12.1.2016, kohta 45.

54. EIT *Polat v. Itävalta* 20.7.2021, kohdat 116–120.

55. Ks. Róisín Á Costello, *Genetic Data and the Right to Privacy: Towards a Relational Theory of Privacy?* *Human Rights Law Review* 22(1) 2022, s. 1–23, 19–20.

56. Jennifer Nedelsky, *The Relational Self as a Subject of Human Rights*, s. 29–47 teoksessa Danielle Celermajer – Alexandre Lefebvre (eds), *The Subject of Human Rights*. Stanford University Press 2020, s. 32–33.

57. Esim. EIT *Von Hannover v. Saksa* (nro 2) 7.2.2012 (suuri jaosto), kohta 95 ja EIT *Fernández Martínez v. Espanja* 12.6.2014 (suuri jaosto), kohdat 109 ja 126.

58. Christine M. Emery, *Relational Privacy – A Right to Grieve in the Information Age: Halting the Digital Dissemination of Death-Scene Images*. *Rutgers Law Journal* 42(3) 2011, s. 765–818, 813.

59. EIT *Hachette Filipacchi Associés v. Ranska* 14.6.2007, kohdat 46–49.

60. EIT *Société de Conception de Presse et d’Édition v. Ranska* 25.2.2016, kohdat 46–47.

tamuksellisia terveystietoja oli julkaistu heti tämän kuoleman jälkeen.⁶¹ Näissä tapauksissa tuomioistuimen argumentaatio vie tavallaan kahteen suuntaan. Yhtäältä tuomioistuin katsoo tietynlaisten representaatioiden kuolleesta henkilöstä olevan yleisesti ihmisarvoa loukkaavia⁶², mutta toisaalta yksityiselämän loukkaus perustellaan relationaalisen konstruktion eli omaisten tunteisiin kohdistuvalla loukkauksella. EIS 8 artiklan suojaama oikeus surra rauhassa rajoittuu kuitenkin pääsääntöisesti tilanteisiin, joissa henkilön kuolemasta on kulunut hyvin lyhyt aika. Esimerkiksi *Éditions Plon v. Ranska* -ratkaisussa tuomioistuin toteaa, että mitä enemmän aikaa kului, sitä enemmän presidentti *Mitterrandin* kahden toimikauden historiasta keskustelemiseen liittyvä yleinen etu ylitti vaatimukset suojella presidentin oikeutta terveystietojen luottamuksellisuuteen.⁶³

Toinen EIT:n käyttämä relationaalisen yksityisyyden tulkintalinja ei niinkään perustu omaisten välittömän surun kunnioittamiselle, vaan se rakentuu ajatukselle elävien henkilöiden identiteetin relationaalisuudesta, jonka vuoksi kuolleesta perheenjäsenestä esitetyt väitteet voivat vaikuttaa henkilön yksityiselämään ja identiteettiin. Tämä ajatus ilmaistiin varsinaisesti ensimmäisen kerran kuolemanjälkeistä maineen suojaa käsitelleessä *Putistin v. Ukraina* -ratkaisussa⁶⁴, ja myös myöhempi oikeuskäytäntö on pitkälti kiertynyt maineen suojan ympärille.⁶⁵ Tuoreehkon ratkaisun *M.L. v. Slovakia* voidaan kuitenkin nähdä laajentavan näkökulmaa postuumista maineen suojasta selvemmin kohti tiedollista yksityisyyttä.⁶⁶ Tapauksessa oli kyse seksuaalirikoksista aiemmin tuomitun ja tuomionsa kärsineen papin kuoleman jälkeen julkaistuista artikkeleista, joissa esitettiin ”kevytmielisiä ja vahvistamattomia” väitteitä tämän seksielämästä ja kuolinsyystä käyttäen liioittelevia ja provokatiivisia ilmauksia.⁶⁷ Ongelmana oli siis paitsi tietojen todenperäisyyden epävarmuus ja esitystavan loukkaavuus myös se, että tiedot olivat ”tungettelevia” ja koskivat kuolleen papin yksityis-

61. EIT *Éditions Plon v. Ranska* 18.5.2004, kohta 47.

62. Esim. EIT *Société de Conception de Presse et d’Édition v. Ranska* 25.2.2016, kohta 46.

63. EIT *Éditions Plon v. Ranska* 18.5.2004, kohta 53. Aina ajan kulumista ei kuitenkaan ole pidetty ratkaisevana. Edellä mainitussa *Société de Conception de Presse et d’Édition v. Ranska* -ratkaisussa (kohdat 5–11 ja 47) tapahtumista oli kulunut jo kolme vuotta mutta uhri oli menehtynyt poikkeuksellisen väkivaltaisissa ja traumatisoivissa olosuhteissa ja siksi kuvan julkaisu oikeudenkäynnin alkaessa olisi EIT:n mukaan syventänyt uhrin perheen kokemaa traumaa.

64. EIT *Putistin v. Ukraina* 21.11.2013.

65. EIT:n arvioitavaksi tulleet tapaukset ovat liittyneet mm. suvun historiasta ammentavaan romaaniin (EIT *Jelševar ym. v. Slovenia* 11.3.2014 (päättös)), Stalinin tekoja kritisoiviin lehtiartikkeleihin (EIT *Dzhugashvili v. Venäjä* 9.12.2014 (päättös)) ja asepalvelusta suorittamassa olleiden sotilaiden kuolemaa kommentoineen tutkintatuomarin lausuntoihin (EIT *Jakovljević v. Serbia* 13.10.2020 (päättös)).

66. Tässä yhteydessä tarkoitetaan siis maineen suojalla henkilön suojamista valheellisilta tai halventavilta väitteiltä, kun taas tiedollinen yksityisyys liittyy pikemminkin henkilön suojaamiseen sinänsä todenmukaisilta paljastuksilta tai muulta häntä koskevien tietojen oikeudettomalta käsittelyltä.

67. EIT *M.L. v. Slovakia* 14.10.2021, kohta 47.

elämän intiimiä piiriä.⁶⁸ Samalla M.L.-ratkaisu tuo esiin yksityiselämän relationaalisen suojan ajallisen laajentumisen. Kun yksityisyyden suojan relationaalisuus tulkitaan identiteetin relationaalisuuden avulla, se ei rajoitu kuolemaa välittömästi seuraavaan suruaikaan vaan myös kauan sitten kuolleet henkilöt voivat edelleen olla suojan piirissä. Tähän tulkintaan viittaa myös edellä mainittu Putistin-ratkaisu, jossa oli kyse toisen maailmansodan aikaisista tapahtumista ja valittajan edesmenneen isän väitetyistä Gestapo-yhteistyöstä.⁶⁹

Relationaalisen tulkinnan avulla EIT on siis onnistunut ulottamaan yksityisyyden suojaa yli kuoleman ottamatta kantaa kiusalliseen kysymykseen siitä, voiko kuollut henkilö olla ihmisoikeuksien subjekti. Lisäksi relationaalinen tulkinta ottaa huomioon sen, että kuolleisiin kohdistuvat loukkaukset ovat usein myös eläviin kohdistuvia loukkauksia. Samalla siihen sisältyy kuitenkin riski yksityiselämän piirin ylenpalttisesta laajenemisesta. Kuolleita koskevien tietojen konstruointina osaksi elävien henkilöiden yksityiselämän suojaa voi esimerkiksi rajoittaa muiden henkilöiden oikeutta saada tietoa historian tapahtumista ja käydä menneisyyttä koskevaa kriittistä yhteiskunnallista keskustelua, joka on EIT:n ratkaisukäytännössä tunnustettu osaksi EIS 10 artiklan suojaamaa sananvapautta.⁷⁰ Postuumin maineen suojan osalta nämä riskit jo konkretisoituivat Dzhughashvili v. Venäjä -tapauksessa, jossa *Stalinin* lapsenlapsi valitti oikeuksiaan loukatun, kun hänen isoisänsä oli lehtiartikkelissa luonnehdittu ”verenhimoiseksi kannibaaliksi” ja syytetty Katynin vuoden 1940 joukkomurhasta.⁷¹

EIT onkin selvästi tunnistanut relationaaliseen yksityisyyssäilykseen sisältyvän laajentumistendenssin ja pyrkinyt patoamaan sitä edellyttämällä riittävän vahvaa yhteyttä kuollutta henkilöä koskevien tietojen ja tämän elävän läheisen yksityiselämän ja identiteetin välillä.⁷² Yksityiselämän suojan relationaaliseen ulottuvuuteen perustuville loukkauksille ei myöskään ole lähtökohtaisesti annettu samaa painoarvoa kuin henkilön ”omien” oikeuksien loukkauksille.⁷³ Kolmas mekanismi, jolla postuumin yksityisyyden piiriä on pyritty rajaamaan, liittyy siihen, että loukkauksen täytyy ikään kuin kohdistua sekä kuolleeseen että elävään henkilöön. M.L. v. Slovakia -tapauksessa EIT korosti yhtäältä ri-

68. EIT M.L. v. Slovakia 14.10.2021, kohta 53.

69. EIT Putistin v. Ukraina 21.11.2013, kohta 33.

70. Esim. EIT Chauvy ym. v. Ranska 29.6.2004, kohta 69; EIT Times Newspapers Ltd v. Yhdistynyt kuningaskunta (nro 1–2) 10.3.2009, kohta 45 ja EIT Fatullayev v. Azerbaidžan 22.4.2010, kohta 87.

71. EIT Dzhughashvili v. Venäjä 9.12.2014 (päätos), kohta 5. Tuomioistuin hylkäsi valituksen ilmeisen perusteettomana, kohta 36.

72. Esim. Putistin-tapauksessa tuomioistuin katsoi, että väite (tai mielikuva) kuolleen jalkapalloilijan yhteistyöstä Gestapon kanssa vaikutti elävien läheisten oikeuksiin vain marginaalisesti ja epäsuorasti eikä kyse siksi ollut EIS 8 artiklan loukkauksesta. EIT Putistin v. Ukraina 21.11.2013, kohdat 38–41.

73. Esim. EIT John Anthony Mizzi v. Malta 22.11.2011, kohta 39, jossa EIT moittii kansallista tuomioistuinta siitä, että tämä ei ottanut huomioon eroa siinä, tuomitaanko vahingonkorvausta kunnianloukkauksesta vahinkoa kärsineelle vai tämän perilliselle.

koksesta tuomitun (kuolleen) henkilön ”oikeutta tulla unohdetuksi” ja toisaalta sitä, että artikkeleissa esitetyt vääristellyt tosiseikat ja shokeeraavat ilmaisut vaikuttivat merkittävästi ja suoraan (elävän) valittajan yksityiselämään ja identiteettiin kuolleen pojan äitinä.⁷⁴ Myös Dzhugashvili-tapauksessa ratkaisevaksi nousi se, että kuolleella henkilöllä (eli Stalinilla) ei julkisuuden henkilönä nähty olevan oikeutta olla joutumatta tiukkasanaanaisenaan kritiikin kohteeksi.⁷⁵ Vaikka EIS 8 artiklan postuumissa ulottuvuudessa siis onkin muodollisesti kyse elävän henkilön oikeuksien loukkauksen arvioinnista, käytännössä keskeiseksi nousee myös kysymys siitä, onko kuollut henkilö suojan tarpeessa. Tässä mielessä EIS 8 artiklan relationaalinen tulkinta siis tarjoaa suojaa eläville mutta myös kuolleille elävien kautta.

4. Kuolleiden puolella vai kuolleita vastaan? – EU:n tietosuojasääntelyn postuumi ulottuvuus

Euroopan unionin tietosuojasääntely muodostaa toisen eurooppalaisen kehikon, jossa kysymys kuolemanjälkeisistä yksityisyysoikeuksista yhä useammin tulee oikeudellisesti arvioitavaksi. Peruslähtökohta on sama kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksen järjestelmässä: kuollutta henkilöä ei tunnusteta tietosuojaoikeuksien subjektiksi. EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen johdanto-osassa todetaankin eksplisiittisesti, että asetusta ei sovelleta kuolleita henkilöitä koskeviin tietoihin.⁷⁶ Tämä raja on sinänsä looginen suhteessa tietosuoja-asetuksessa omaksuttuun henkilötiedon määritelmään. TSA 4(1) artiklan mukaan henkilötiedoilla tarkoitetaan ”kaikkia tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön [–] liittyviä tietoja”, ja luonnollisen henkilön käsitteen taas ymmärretään viittaavan nimenomaan eläviin yksilöihin, ei esimerkiksi vainajiin, syntymättömiin lapsiin tai oikeushenkilöihin.⁷⁷ Tietosuoja-asetuksen sääntelyssä kuollut henkilö ei siis lähtökohtaisesti voi olla ”rekisteröity” eli esimerkiksi TSA 12–22 artiklassa säädettyjen tietosuojaoikeuksien subjekti, eikä kuolleen henkilön tietojen käsittelyyn sovelleta muutenkaan tietosuoja-asetuksen sääntelyä.

Kuolleiden rajaaminen tietosuoja-asetuksen ulkopuolelle merkitsee kuitenkin ennen kaikkea sitä, että kuolleiden tietosuojasta säätäminen on jätetty jäsenvaltioiden toimivallan piiriin. Tämä myös todetaan erikseen johdanto-osan 27 kohdassa. Suomessa kuolleiden tietosuojaa koskevia yleisiä säännöksiä ei ole

74. EIT M.L. v. Slovakia 14.10.2021, kohdat 38 ja 48.

75. EIT Dzhugashvili v. Venäjä 9.12.2014 (päättös), kohdat 30 ja 35.

76. TSA johdanto-osan kohdat 27, 158 ja 160.

77. WP 136 Opinion 4/2007 on the concept of personal data, 20.6.2007, s. 22–24.

annettu eikä tietosuojasääntelyn tulkita enää – toisin kuin vuoden 1999 henkilö-tietolain (523/1999) aikana – ulottuvan kuolleiden henkilötietoihin.⁷⁸ Kymme-nessä jäsenvaltiossa tietosuojasääntely on kuitenkin kansallisesti ulotettu aina-kin jollain tavalla myös kuolleita koskeviin tietoihin.⁷⁹ Toisinaan kyse on melko suoraviivaisesti yleisen tietosuoja-asetuksen soveltamisen jatkamisesta tietyn määrääjän henkilön kuoleman jälkeen⁸⁰ tai tietosuoja-asetuksen postuumin voi-massaolon rajaamisesta tietäntyyppisten erityisen yksityisenä tai arkaluonteisena pidettyjen tietojen käsittelyyn.⁸¹ Näin postuumi tietosuoja jäsenyytensä luontevasti eräänlaiseksi elinikäisen tietosuojan jälkivaikutukseksi ja osaksi sitä rajanvetoa minuuden ja maailman välillä, jota yksityisyys- ja tietosuojasääntelyllä tehdään.

Muutamissa jäsenvaltiossa tietosuojasääntelyn postuumi ulottuvuus kuiten-kin perustuu selvemmin ajatukselle tiedollisen itsemääräämisoikeuden ulotta-misesta yli kuoleman. Tyypillisesti kyse on säännöksistä, joiden perusteella osa tai kaikki TSA 12–22 artiklassa säädetyistä rekisteröidyn oikeuksista siirretään rekisteröidyn kuoleman jälkeen joko hänen valtuuttamalleen henkilölle tai pe-rillisilleen.⁸² Tällainen sääntely, jolla osoitetaan joku elävä henkilö toteuttamaan

78. Päivi Korpisaari – Olli Pitkänen – Eija Warma-Lehtinen, Tietosuoja. 2. Uudistettu painos. Alma Talent 2022, s. 58–59. Henkilötietojen suojan postuumista ulottuvuudesta vuoden 1999 henki-lötietolain perusteella ks. esim. tietosuojalautakunnan päätökset 5/2005 ja 6/2005, 19.12.2005.

79. Nämä valtiot ovat Bulgaria, Espanja, Italia, Portugali, Ranska, Slovakia, Slovenia, Tanska, Un-kari ja Viro. Tämän lisäksi tietosuoja-asetusta soveltavista ETA-maista Islanti ja Sveitsi ovat antaneet kuolleiden tietosuoja koskevia kansallisia säännöksiä, ks. näistä tarkemmin David Erdos, *Dead Ringers? Legal Persons and the Deceased in European Data Protection Law*. Com-puter Law and Security Review 40 (2021), s. 1–21, 11.

80. Esim. Tanskassa, Virossa ja Sloveniassa tietosuojasääntelyn soveltamiselle kuolleiden henki-löiden tietoihin on asetettu 10 tai 20 vuoden määräaika, ks. tarkemmin Tanskan tietosuojalaki, 2(5) § (Lov om supplerende bestemmelser til forordning om beskyttelse af fysiske personer i forbindelse med behandling af personoplysninger og om fri udveksling af sådanne oplysning-er, databeskyttelsesloven) nr. 502, 23.5.2018, osoitteessa <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2018/502>; Viron tietosuojalaki, 9(1) § (Isikuandmete kaitse seadus) nr 367, 12.12.2018, englanninkielinen käännös osoitteessa <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/523012019001/consolide> ja Slovenian tietosuojalaki, 9(6) artikla (Zakon o varstvu osebnih podatkov, ZVOP-2), št. 163/22, 15.12.2022, osoitteessa <https://www.ip-rs.si/zakonodaja/zakon-o-varstvu-osebnih-podatkov/> (vierailtu 30.6.2023).

81. Esim. Portugalissa yleisen tietosuoja-asetuksen vaatimuksia sovelletaan kokonaisuudessaan vain sellaisiin kuolleita koskeviin tietoihin, jotka kuuluvat TSA 9 artiklassa tarkoitettuihin erityisiin henkilötietoryhmiin tai liittyvät henkilön yksityiselämään, kuvaan tai viestintätietoi-hin. Portugalin tietosuojalaki, 17(1) artikla, Lei n.º 58/2019 (Assegura a execução, na ordem jurídica nacional, do Regulamento (UE) 2016/679 do Parlamento e do Conselho, de 27 de abril de 2016, relativo à proteção das pessoas singulares no que diz respeito ao tratamento de dados pessoais e à livre circulação desses dados), 8.8.2019, osoitteessa <https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/lei/58-2019-123815982> (vierailtu 30.6.2023).

82. Ks. Espanjan tietosuojalaki, 3 artikla (Ley Orgánica 3/2018 de Protección de Datos Perso-nales y garantía de los derechos digitales), 5.12.2018, osoitteessa <https://www.boe.es/eli/es/lo/2018/12/05/3/con>; Italian tietosuojalaki, 2-terdecies artikla (Codice in materia di protezione dei dati personali, decreto legislativo n. 196), 30.6.2003, muutettu säädöksellä Decreto legislati-

kuolleen oikeutta ”valikoivaan itsepresentaatioon”, voidaankin nähdä erityisenä vastauksena huoleen narratiivisen identiteetin postuumista suojasta. Samalla se edustaa libertaristista tulkintaa, jossa tietosuojaoikeudet nähdään omaisuus-oikeuksien kaltaisina siirtokelpoisina oikeuksina.⁸³ Ehkä pisimmälle tiedollisen itsemääräämisoikeuden ulottaminen yli kuoleman on viety Ranskan ja Espanjan tietosuojalaeissa, jotka sisältävät säännöksiä rekisteröidyn mahdollisuudesta tehdä niin sanottu digitaalinen testamentti eli antaa elinaikanaan määräyksiä henkilötietojensa käsittelystä, säilyttämisestä, luovuttamisesta ja tuhoamisesta kuoleman jälkeen erityisesti tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisen yhteydessä.⁸⁴ Näissä tilanteissa kansallinen tietosuojasääntely ei siis ainoastaan tuo kuolleen henkilön tietoja yksityisyyteen liittyvien määrittelyprosessien piiriin vaan myös antaa yksilölle mahdollisuuden vetää postuumin yksityisyytensä rajat jo elinaikanaan ja määrittellä, millä edellytyksillä häntä koskevaa tietoa voidaan käsitellä hänen kuolemansa jälkeen.

Postuumin tietosuojan kannalta ehkä vielä tärkeämpää on kuitenkin se, että myös EU-tason tietosuojasääntelyyn sisältyy relationaalisen tietosuojan mekanismi, jonka välityksellä kuolleita koskevat tiedot voivat tulla tietosuojasääntelyn piiriin – myös niissä valtioissa, joissa ei ole erikseen luotu postuumia tietosuojaa koskevia järjestelyjä, kuten Suomessa. Tällainen relationaalinen tietosuoja perustuu EU:n tietosuojasääntelyssä omaksuttuun laajaan henkilötiedon määritelmään. Henkilötietona pidetään kaikkia tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan henkilöön liittyviä tietoja, joten samalla tiedolla voi olla tietosuojaoikeudellisesti relevantti ”liittymä” tai relaatio useampaan kuin yhteen henkilöön eli rekisteröityyn.⁸⁵ Monissa tilanteissa kuolleita koskevat tiedot voidaan siis tulkita eläviä koskeviksi tiedoiksi, jolloin ne tulevat tietosuojasääntelyn piiriin. Vuoden 2017 Nowak-ratkaisussaan Euroopan unionin tuomioistuin (EUT) vahvisti kolme erillistä kriteeriä, joiden perusteella henkilötietojen voidaan katsoa ”liittyvän” tiettyyn henkilöön: tiedon sisällön, tiedonkäsittelyn tarkoituksen tai sen vaikutuksen perusteella.⁸⁶ Myöhemmässä oikeuskäytännössä tätä tulkintatapaa

vo n. 101, 10.8.2018, osoitteessa <https://www.garanteprivacy.it/codice>; Portugalin tietosuojalaki, 17(2) artikla; Ranskan tietosuojalaki, 84–86 artikla (Loi n° 78-17 relative à l’informatique, aux fichiers et aux libertés), 6.1.1978, muutettu säädöksellä Décret n° 2019-536, 29.5.2019, osoitteessa <https://www.cnil.fr/fr/la-loi-informatique-et-libertes> ja Unkarin tietosuojalaki, 25 § (2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról), englanninkielinen käännös osoitteessa <https://www.naih.hu/about-the-authority/act-cxii-of-2011-privacy-act> (vierailtu 30.6.2023).

83. Antoinette Rouvroy – Yves Pouillet, The right to informational self-determination and the value of self-development: Reassessing the importance of privacy for democracy, s. 45–76 teoksessa Serge Gutwirth ym. (eds), *Reinventing Data Protection?* Springer 2009, s. 51–52.

84. Espanjan tietosuojalaki, 96 artikla ja Ranskan tietosuojalaki, 85(I) artikla.

85. Asia C-434/16 Nowak, ECLI:EU:C:2017:994, kohta 45.

86. Asia C-434/16 Nowak, kohta 35. Tietosuojatyöryhmä WP29 oli esittänyt vastaavan jaottelun jo kymmenen vuotta aikaisemmin, ks. WP 136, s. 9–12.

on vielä laajennettu kiinnittämällä erityistä huomiota epäsuoriin kytköksiin henkilön ja datan välillä, jolloin esimerkiksi henkilön läheistä koskeva tieto voi ”älyllisesti yhdistelemällä ja pääättelemällä” paljastaa myös henkilöä itseään koskevia tietoja.⁸⁷ Näin henkilötiedon määritelmä on laajentunut kattamaan hyvin monenlaiset relaatiot datan ja rekisteröidyn välillä. Kirjallisuudessa tämän onkin kritisoitu johtavan siihen, että oikeastaan mikä tahansa tieto voidaan tulkita henkilötiedoksi.⁸⁸

EUT:n oikeuskäytännössä ei toistaiseksi ole erikseen käsitelty kuolleita koskevien tietojen problematiikkaa. Tuomioistuimen omaksuman yleisen tulkintalinjan perusteella tietosuojaoikeudellisesti relevantti linkki kuollutta henkilöä koskevan tiedon ja elävän henkilön välillä voi kuitenkin rakentua hyvin monella tavalla. Ehkä selkeimmän esimerkin tästä tarjoavat geneettiset tiedot ja terveys-tiedot, joiden voidaan monissa tilanteissa jo sisältönsä puolesta tulkita olevan sekä kuolleeseen henkilöön että tämän elävään lähsukulaiseen liittyviä tietoja.⁸⁹ Elävien yksilöiden tietosuojan potentiaalista ulottuvuutta laajentavat edelleen Nowak-tuomiossa mainittu vaikutuskriteeri sekä Vyriausioji tarnybinės etikos komisija -ratkaisussa esiin tuotu ajatus eri henkilöitä koskevien tietojen yhdistelyyn perustuvasta relationaalisuudesta. Näillä perusteilla hyvin monenlaiset henkilön kuollutta läheistä koskevat tiedot voisivat ainakin teoriassa tulla arvioitavaksi elävään henkilöön liittyvinä tietoina, erityisesti jos ne ovat jollain tapaa kiusallisia tai leimaavia. Tietosuojatyöryhmä WP29:n mukaan esimerkiksi tiedoilla, joiden mukaan kuollut henkilö on ollut pedofiili, rikollinen, vakooja tai sortohallinnon avustaja tai kärsinyt sosiaalista stigmaa aiheuttavasta mielisairaudesta, voi olla negatiivinen vaikutus tämän eläviin perheenjäseniin.⁹⁰ Jos tällainen tulkintalinja omaksutaan, EU:n tietosuoja sääntelyyn sisältyy mahdollisuus hyvinkin laaja-alaiseen postuumiin tietosuojaan.

Tietosuojan relationaalinen tulkinta tekeekin kuolleita henkilöitä koskevasta EU-tason tietosuoja sääntelystä jossain määrin paradoksaalista. Relationaalisella tulkinnalla voidaan tarjota hyvinkin pitkälle ulottuvaa postuumia tietosuoja, mutta tämä saadaan aikaan ohittamalla kokonaan kysymys kuolemanjälkeisen suojan tarpeesta ja keskittymällä ainoastaan elävien henkilöiden oikeuksien piirin laajentamiseen. Juridinen merkitys paikantuu linkkiin datan ja elävän henkilön

87. Asia C-184/20 Vyriausioji tarnybinės etikos komisija, ECLI:EU:C:2022:601, kohdat 120–128, joissa EUT arvioi, että sellaisten tietojen käsittely, josta voi epäsuorasti ilmetä luonnollista henkilöä koskevia arkaluonteisia tietoja, merkitsee TSA 9(1) artiklassa tarkoitettua erityisiä henkilötietoryhmiä koskevaa käsittelyä.

88. Nadezhda Purtova, *The Law of Everything: Broad Concept of Personal Data and Future of EU Data Protection Law*, Law, Innovation and Technology 10(1) 2018, s. 40–81, 53–59.

89. Esim. WP 136, s. 22, jossa tietosuojatyöryhmä käyttää esimerkkinä tiettyjä perinnöllisiä sairauksia koskevia tietoja.

90. WP 207 Opinion 06/2013 on open data and public sector information (“PSI”) reuse, 5.6.2013, s. 24.

välillä, kun taas linkki datan ja kuolleen henkilön välillä jää yhdentekeväksi – eihän kuollutta henkilöä tunnusteta ”rekisteröidyksi” eli subjektiksi, jolla olisi oikeus henkilötietojen suojaan. Näin postuumi tietosuoja jopa korostaa kuilua eläville kuuluvien oikeuksien ja kuolleiden oikeudettomuuden välillä: kuolleita ei suojella elävien kautta – kuten EIS:n järjestelmässä – vaan pikemminkin eläviä suojellaan kuolleita koskevilta tiedoilta. Samalla siihen sisältyy vaara kuolleita koskevien tietojen käsittelyyn liittyvien riskien yliarvioimisesta. Jos suoja perustuu kuolleita henkilöitä koskevien tietojen tulkintaan elävien henkilötiedoiksi, hämärtyy ero niiden riskien välillä, joita henkilölle voi koitua hänen omien tietojensa käsittelystä verrattuna hänen läheistään koskevien tietojen käsittelystä aiheutuviin riskeihin. EU:n tietosuojasääntelystä vaikuttaakin jossain määrin puuttuvan sellaisia suojakeinoja, joilla esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen järjestelmässä pyritään hillitsemään relationaaliseen yksityisyyskäsitteeseen sisältyvää laajentumistendenssiä ja luomaan ajallisia rajoja postuumin tietosuojan kestolle.

Relationaalisuuteen liittyviltä ongelmilta ei päästä täysin pakoon edes niissä jäsenvaltioissa, joissa on luotu kansallisia postuumin tietosuojan järjestelyjä. Tällaisilla järjestelyillä henkilön oikeus ”valikoivaan itsepresentaatioon” voidaan ainakin periaatteessa ulottaa myös yli kuoleman. Yleensä niillä kyetään kuitenkin suojaamaan kuollutta henkilöä lähinnä suhteessa rekisterinpitäjään, ei niinkään suhteessa vainajan omiin läheisiin. Tietosuojaoikeuksien siirtyminen läheisille voi olla ongelma silloin, jos henkilö ei haluaisi omaistensa pääsevän kuoleman jälkeen käsiksi hänen henkilökohtaisiin tietoihinsa – tai jos omaiset pyrkivät vetoamaan esimerkiksi kuolleen henkilön ”oikeuteen tulla unohdetuksi” häivyttääkseen sellaiset vainajan identiteetistä tai elämäntavasta kertovat tiedot, jotka omaiset itse kokevat kiusallisiksi. Tiedon relationaalisuus, joka tekee kuolleita koskevista tiedoista merkityksellisiä elävien oikeuksille ja identiteetille, luo näin myös ristiriidan elävien ja kuolleiden henkilöiden intressien välille. Joissakin maissa tähän jännitteeseen onkin reagoitu säännöksillä, joiden perusteella henkilö voi elinaikanaan kieltää oikeuksiensa postuumin käytön⁹¹ tai tietojen luovuttamisen omaisille⁹².

91. Espanjan tietosuojalaki, 3(1) artikla; Italian tietosuojalaki, 2-terdecies artikla ja Portugalin tietosuojalaki, 17(3) artikla.

92. Slovenian tietosuojalaki, 9(3) artikla.

5. Yksityisyyttä kuolleille – vai sittenkin eläville?

Tässä artikkelissa olen argumentoinut, että huoli kuolemanjälkeisestä yksityisyydestä liittyy ennen kaikkea identiteetin suojaan, tarpeeseen ulottaa henkilön oikeus ”valikoivaan itsepresentaatioon” ainakin jossain määrin myös yli kuoleman. Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja EU:n tietosuojasääntelyn järjestelmistä hahmottuu kolme tapaa, joilla tähän huoleen pyritään vastaamaan. Euroopan ihmisoikeussopimukseen perustuvassa relationaalisen yksityisyyden mallissa kuolleita suojataan elävien kautta, osana elävien henkilöiden identiteetin ja yksityiselämän suojaamista mutta pääsääntöisesti ainoastaan sellaisilta loukkauksilta, jotka jollain tavalla hahmottuvat loukkauksiksi sekä elävää että kuollutta kohtaan. EU:n tietosuojasääntely puolestaan sisältää kaksi ikään kuin vastakkaista postuumin tietosuojan konstruktia. Henkilötiedon määritelmää venyttämällä kuolleita koskevat tiedot voidaan tuoda tietosuojasääntelyn piiriin tulkitsemalla ne eläviin liittyviksi tiedoiksi. Näin postuumi suoja rakentuu tarpeelle suojata eläviä kuolleita koskevilta tiedoilta. Toisaalta jäsenvaltioiden kansalliset lait tarjoavat esimerkkejä siitä, miten kuolleita voidaan suojella elävien avulla, esimerkiksi siirtämällä rekisteröidyn oikeudet kuoleman jälkeen joko tämän valitsevalle henkilölle tai perillisille.

Nämä eurooppalaiset järjestelyt tuovat hyvin esiin sen, että niin sanottu subjektin ongelma ei ole suurin este oikeuden mahdollisuudelle turvata yksityisyyttä yli kuoleman. Eurooppalaisesta sääntelystä erottuu useita sinänsä toimivia vaihtoehtoja, joilla subjektin ongelmaan voidaan vastata tai se voidaan kiertää. Perusongelmaksi muodostuukin jännite elävien ja kuolleiden henkilöiden oikeuksien välillä, ja se vainoaa jokaista tässä artikkelissa tarkastelluista postuumin yksityisyyden suojan järjestelyistä. Osa tätä ongelmaa on se, että kuolleiden yksityisyysoikeudet ovat usein ristiriidassa elävien henkilöiden sananvapauteen, tutkimuksen vapauteen, tiedon julkisuuteen ja kulttuuriperintöön liittyvien oikeuksien kanssa. Jos kuolleiden tietoja piilotetaan tai hävitetään postuumin yksityisyyden suojan nimissä, rajoitetaan samalla elävien mahdollisuutta saada tietoa menneisyydestä ja käyttää sitä oman identiteettinsä rakentamiseen.⁹³ EIS:n ja EU:n järjestelmissä tämä jännite kulminoi-tuu relationaaliseen yksityisyyssäskytykseen sisältyvään laajenemistendenssiin, jonka myötä ajallisesti kaukaisetkin tiedot saatetaan konstruoida osaksi elävien henkilöiden yksityisyysoikeuksien piiriä. Vastaava jännite tosin vallitsee myös elinaikaisen yksityisyyden suojan ja sananvapaus- ja julkisuus-oikeuksien välillä. Tältä osin kuollei-

93. Tosin kirjallisuudessa on argumentoitu, että luotettavat postuumin yksityisyyden suojan järjestelyt myös edistävät datan siirtymistä sukupolvelta toiselle, koska ne vähentävät yksilöiden kannustimia tuhota henkilökohtaisia tietojaan ennen kuolemaansa, ks. Burkhard Schafer – Jo Briggs – Wendy Moncur – Emma Nicol – Leif Azzopardis, What the Dickens: Post-mortem privacy and intergenerational trust. *Computer Law and Security Review* 49 (2023), 105800, s. 4–5.

den yksityisyyden ja elävien sananvapauden välistä ristiriitaa voikin lähestyä näiden oikeuksien välisenä punnintakysymyksenä, kuten eurooppalaiset tuomioistuimet ovat myös tehneet.⁹⁴

Kuolemanjälkeiseen yksityisyyteen liittyy kuitenkin myös erityinen jännite, joka erottaa postuumit yksityisyyssongelmat elinaikaisen yksityisyyden ongelmista: ristiriita kuolleiden yksityisyyden ja elävien yksityisyyden välillä. Useimmat postuumin yksityisyyden malleista perustuvat ajatukselle kuolleiden suojan rakentamisesta elävien välityksellä, jolloin elävien ja kuolleiden ajatellaan olevan ikään kuin samalla puolella. Silti elävät voivat käyttää valtaansa myös kuolleiden vaientamiseen, esimerkiksi pyrkimällä salaamaan sellaiset piirteet kuolleen henkilön identiteetistä, jotka he itse kokevat loukkaaviksi tai kiusallisiksi. Tässä mielessä eurooppalaiset sääntelymallit kuolleiden yksityisyyden turvaamiseksi näyttävätkin törmäävän eräänlaiseen kuolleiden oikeuksien paradoksiin: kykenemme suojelemaan kuolleita vain laajentamalla elävien ihmisten oikeuksien piiriä. Mitä enemmän kannamme huolta postuumista yksityisyydestä, sitä enemmän annamme eläville oikeuden rajoittaa sitä, mitä kuolleista tiedetään ja millaisena heidät muistetaan. Tästä syystä kuolleiden yksityisyysoikeuksiin sisältyy myös riski niiden käyttämisestä elävien hyväksi kuolleita vastaan – tai eräiden elävien hyväksi toisten elävien vaientamiseksi.

Oikeudeltamme vaikuttaa siis jossain määrin puuttuvan keinoja vastata massamuotoisen tiedonkeruun läpitunkemassa maailmassa esiin nouseviin huoliin postuumista identiteetin suojasta ja tuoda kuolleet henkilöt aidosti yksityisyyttä suojaavien järjestelyjen piiriin. Tätä ongelmaa ei vaikuta poistavan edes kuolleiden henkilöiden tunnustaminen yksityisyys- ja tietosuojaoikeuksien subjekteiksi, sillä näissäkin tilanteissa kuolleiden oikeudet toteutuvat vain niiltä osin kuin elävät suostuvat niitä toteuttamaan. Tietyissä mielessä kyse on siis yhteensopimattomuudesta yksilön oikeuksiin perustuvan järjestelmän ja kuolleiden kaltaisten hankalien oikeussubjektien välillä. Ehkä kuolleiden oikeuksien paradoksi tulisi silti tulkita pikemminkin osoitukseksi sukupolvien välisten suhteiden epäsymmetrisuudesta. Aivan kuten meidän valintamme vaikuttavat tulevien sukupolvien mahdollisuuksiin elää hyvää elämää – kuten heidän mahdollisuuksiinsa saada tietoa omasta menneisyydestään – se, millaisena meidät muistetaan ja mitä jälkeläisemme meistä tietävät, on lopulta jälkipolvien päätettävissä. Mutta vaikka kuolleiden oikeuksia ei voida täysin erottaa elävien oikeuksista, meillä voi silti olla yksityisyyttä yli kuoleman. Kuolleiden yksityisyys vain perustuu elävien ihmisten toiminnalle ja toimijuudelle – niin kuin muutkin asiat oikeuden maailmassa.

94. Esim. EIT M.L. v. Slovakia 14.10.2021, kohdat 34–54, joissa tuomioistuin soveltaa ns. von Hannover – Axel Springer -kriteereitä postuumin yksityisyyden suojan kontekstissa. Punnintakriteereistä tarkemmin ks. EIT Von Hannover v. Saksa (nro 2) 7.2.2012 (suuri jaosto), kohdat 108–113; EIT Axel Springer AG v. Saksa 7.2.2012 (suuri jaosto), kohdat 89–95 ja Päivi Korpisaari, Balancing freedom of expression and the right to private life in the European Court of Human Rights – application and interpretation of the key criteria. Communications Law 22(2) 2017, s. 39–50.

Privacy beyond death

RIIKKA LÖNNBLAD, LL.M., M.Soc.Sc., Doctoral Researcher, University of Helsinki

The article discusses post-mortem privacy in the context of European privacy and data protection law. The expansion of the volume and availability of personal data, especially in the digital environment, has been accompanied by increasing demands for privacy beyond death. In the article, such demands are identified as an expression of posthumous identity concerns, ultimately as a claim to a posthumous right to selective self-presentation. However, these claims are in conflict with the European rights-based systems of privacy protection, which do not recognise people who are deceased as subjects of fundamental and human rights. In the article, three mechanisms of posthumous privacy protection, based on different types of relational approaches to privacy, are identified in ECHR case law and EU data protection law. The author argues that behind each of these European arrangements lies an unresolved tension between the dead and the living. Post-mortem privacy is always conditional on the action of the living and can also be used to undermine the deceased's right to identity protection.